

ЎЗБЕКИСТОНДА МАКРОИҚТИСОДИЙ ОМИЛЛАРНИНГ БАНК СЕКТОРИГА ТАЪСИРИ

Мамедова Гузалхон Козимовна

АТИБ Ипотека банк, Халқаро пул ўтказмалари ва валюта айирбошлаш амалиётлари бўлими бош мутахассиси

***Аннотация:** Мақолада Ўзбекистонда макроиқтисодий омилларнинг банк секторига таъсири ўрганилган бўлиб, ушбу тадқиқот бўйича хорижий мамлакатлар мисолларида тажрибаси кўриб чиқилди, Ўзбекистонда банк секторини яхшилаш бўйича мавжуд муаммолар ва бир қанча чора-тадбирлар ишлаб чиқилиб, хулосалар шакллантирилди.*

***Калит сўзлар:** банк сектори, макроиқтисодий омиллар, инфляция, валюта курслари, ҳукумат сиёсати, хорижий тажриба, молиявий инклюзия, иқтисодий ўсиш, молиявий барқарорлик*

Банк сектори ҳар қандай иқтисодиётнинг муҳим қисмидир. Банклар жисмоний шахслар ва корхоналарга кредитлар, жамғарма ҳисоблари ва ҳисобварақларни текшириш каби молиявий хизматлар кўрсатадиган муассасалардир. Банк сектори фаолиятига макроиқтисодий омиллар катта таъсир кўрсатади. Ушбу мақолада биз макроиқтисодий омилларнинг банк секторига таъсирини муҳокама қиламиз.

Макроиқтисодий омиллар - бу бутун иқтисодиётга таъсир қилувчи иқтисодий кўрсаткичлар, масалан, инфляция, фоиз ставкалари ва ишсизлик даражаси. Банк сектори ушбу макроиқтисодий омилларга жуда сезгир, чунки улар кредитлар ва депозитларга бўлган талабга бевосита таъсир қилади. Макроиқтисодий омилларнинг банк секторига таъсир қилиш усулларида баъзилари:

Фоиз ставкалари: Фоиз ставкалари банк секторига таъсир қилувчи энг муҳим макроиқтисодий омиллардан биридир. Банклар кредитлар бўйича депозитларга тўлашдан кўра юқори фоиз ставкаларини олиш орқали ўз фойдаларини оладилар. Агар фоиз ставкалари кўтарилса, истеъмолчилар ва корхоналар учун қарз олиш харажатлари ошади, бу эса кредит талабининг пасайишига олиб келади. Бошқа томондан, агар фоиз ставкалари пасайса, кредит талаби ошади ва банклар кўпроқ қарз беришлари мумкин, бу эса фойданинг ошишига олиб келади.

Инфляция: Инфляция банк секторига таъсир қилувчи яна бир макроиқтисодий омилдир. Инфляция пулнинг харид қобилиятини пасайтириб, депозитлар қийматининг пасайишига олиб келади. Банклар инфляцияни ҳисобга олган ҳолда фоиз ставкаларини ўзгартиришлари керак. Агар улар буни қилмаса, улар юқори даромад келтирадиган бошқа молия институтларига омонатларини йўқотиш хавфи бор. Инфляция ҳам кредит талабига таъсир қилади. Инфляция ошгани сайин, истеъмолчилар ва корхоналар ўз харажатларини молиялаштириш учун қарз олиш эҳтимоли кўпроқ бўлиб, кредит талабининг ошишига олиб келади.

Ишсизлик: Ишсизлик банк секторига таъсир қилувчи яна бир макроиқтисодий омилдир. Ишсизлик даражаси юқори бўлса, истеъмолчилар қарз олиш ва қарз олиш эҳтимоли камроқ бўлиб, кредит талабининг пасайишига олиб келади. Бошқа

томондан, ишсизлик даражаси паст бўлса, истеъмолчилар кўпроқ қарз олишади, бу эса кредит талабининг ошишига олиб келади.

Ҳукумат сиёсати: Фискал ва пул-кредит сиёсати каби ҳукумат сиёсати ҳам банк секторига таъсир қилиши мумкин. Солиқларни қисқартириш ва давлат харажатларини кўпайтириш каби фискал сиёсат иқтисодий ўсишни рағбатлантириши мумкин, бу эса кредит талабининг ошишига олиб келади. Фоиз ставкалари ёки пул таклифининг ўзгариши каби пул-кредит сиёсати ҳам банк секторига таъсир қилиши мумкин. Марказий банклар кредитлар қиймати ва мавжудлигига таъсир қилиш учун пул-кредит сиёсатидан фойдаланишлари мумкин, бу кредитлар ва депозитларга бўлган талабга таъсир қилади.

Хорижий мамлакатлар тажрибаси макроиқтисодий омилларнинг банк секторига қандай таъсир кўрсатиши бўйича мисолларни айрим мамлакатлар мисолида кўриб чиқадиغان бўлсак, биринчи бўлиб Аргентинани олайлик, сўнгги йилларда юқори инфляция ва валюта қадрсизланиши каби муҳим макроиқтисодий муаммоларга дуч келган мамлакатдир. Ушбу қийинчиликлар банк секторига сезиларли таъсир кўрсатди, чунки банклар ўзларининг даромадлилиги ва тўлов қобилиятини сақлаб қолиш учун курашдилар. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш учун Аргентина ҳукумати иқтисодиётни барқарорлаштириш ва банк секторини мустаҳкамлашга қаратилган қатор сиёсатларни амалга оширди. Масалан, ҳукумат капиталнинг четга чиқиб кетишининг олдини олиш учун капитал назоратини жорий қилди, шунингдек, банкларни қайта капиталлаштириш ва уларнинг ишламайдиган кредитлар таъсирини камайтириш дастурини амалга оширди.

Япония узоқ вақт давомида паст инфляция ва фоиз ставкалари нолга яқин бўлган мамлакатдир. Ушбу макроиқтисодий шароитлар банк секторига сезиларли таъсир кўрсатди, чунки банклар паст фоиз ставкаси шароитида фойда олиш учун курашдилар. Ушбу муаммони ҳал қилиш учун кўплаб япон банклари ўз даромадларини диверсификация қилиш учун ўз бизнесини активларни бошқариш ва суғурта каби бошқа соҳаларга кенгайтirdилар.

Швеция кучли ва барқарор банк секторига эга давлатдир, бу қисман ҳукуматнинг банкларни тартибга солиш ва назорат қилишда фаол ёндашуви туфайлидир. 1990 йилларда Швеция банк инқирозини бошдан кечирди, бу эса бир қанча банкларнинг миллийлаштирилишига олиб келди. Бунга жавобан ҳукумат банк фаолиятини тартибга солиш ва назоратни кучайтиришга қаратилган қатор ислохотларни амалга оширди. Бу ислохотлар ўз ичига махсус молиявий регуляторни яратиш, банклар учун стресс-тестларни жорий этиш, омонатларни суғурталаш тизимини йўлга қўйишни ўз ичига олди. Бугунги кунда Швециянинг банк сектори дунёдаги энг барқарор ва яхши тартибга солинадиган секторлардан бири ҳисобланади.

Хорижий мамлакатлар тажрибаси макроиқтисодий омилларнинг банк секторига қандай таъсир кўрсатиши ҳақида қимматли тушунчалар бериши мумкин. Ушбу тажрибаларни ўрганиш орқали Ўзбекистондаги сиёсатчилар ва тартибга солувчилар банк сектори олдида турган муаммоларни қандай ҳал қилиш ва унинг узоқ муддатли барқарорлиги ва ўсишига ёрдам бериш ҳақида яхшироқ тушунчага эга бўлишлари мумкин.

Дарҳақиқат, Ўзбекистон банк сектори мамлакат иқтисодиётининг муҳим таркибий қисми бўлиб, у кенгроқ макроиқтисодий муҳит билан чамбарчас боғлиқдир.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда банк соҳасига таъсир кўрсатувчи бир қанча асосий макроиқтисодий омиллар мавжуд. Ушбу мақолада биз инфляция, валюта курслари ва ҳукумат сиёсати Ўзбекистон банк секторига қандай таъсир этаётганини ўрганамиз.

Инфляция Ўзбекистонда банк секторига таъсир кўрсатувчи муҳим макроиқтисодий омил ҳисобланади. Юқори инфляция даражаси депозитлар қийматининг пасайишига олиб келиши мумкин, бу эса омонатчиларнинг ўз маблағларини банклардан олиб қўйишига олиб келиши мумкин. Бу банклар учун ликвидлик танқислигига олиб келиши мумкин, чунки уларда кредит бериш учун етарли маблағ бўлмаслиги мумкин. Бундан ташқари, юқори инфляция суръатлари ҳам ишламайдиган кредитларнинг кўпайишига олиб келиши мумкин, чунки қарз олувчилар юқори инфляция шароитида ўз қарзларини тўлаш учун курашишлари мумкин.

Валюта курслари Ўзбекистон банк секторига таъсир этувчи яна бир муҳим макроиқтисодий омил ҳисобланади. Мамлакатда бошқариладиган сузиб юрувчи валюта курси режими мавжуд, яъни марказий банк Ўзбекистон сўмининг (сўм) бошқа валюталарга нисбатан қийматини бошқариш учун валюта бозорига интервенция қилади. Валюта курсининг ўзгариши банкларнинг рентабеллигига таъсир қилиши мумкин, чунки улар ўз активлари ва пасивларида валюта номувофиқлигига дуч келиши мумкин. Бундан ташқари, валюта курсининг ўзгариши хорижий валютадаги кредитлар ва депозитлар қийматига ҳам таъсир қилиши мумкин.

Ўзбекистонда банк секторини шакллантиришда давлат сиёсати ҳам муҳим роль ўйнайди. Сўнгги йилларда ҳукумат томонидан молия секторини ривожлантиришга кўмаклашиш бўйича қатор сиёсатлар амалга оширилди, жумладан, давлат банкларини хусусийлаштириш ва янги молиявий воситаларни жорий этиш. Бундан ташқари, ҳукумат банк назорати ва тартибга солишни кучайтиришга қаратилган ислохотларни амалга оширди, бу эса банк секторининг умумий барқарорлигини оширишга ёрдам берди.

Ўзбекистонда банк секторини яхшилаш бўйича бир қанча чора-тадбирлар кўриш мумкин.

1. Банк назорати ва тартибга солишни кучайтириш: Банк секторини такомиллаштиришнинг муҳим чора-тадбирларидан бири банк назорати ва тартибга солишни кучайтиришдан иборат. Бунинг учун банкларни самарали назорат қила оладиган ва пруденциал меъёрларни амалга оширишга қодир бўлган мустақил ва яхши ресурсларга эга регулятор яратиш керак. Регулятор молиявий беқарорликнинг олдини олиш ёки юмшатиш учун зарур бўлганда банклар фаолиятига аралашиш ҳуқуқига ҳам эга бўлиши керак.

2. Рақобатни рағбатлантириш: Банклар ўртасидаги рақобатни рағбатлантириш миқдорларга тақдим этилаётган хизматлар сифатини яхшилаш, харажатларни камайтириш ва молиявий инклюзивликни оширишга ёрдам беради. Бунга барча банклар учун тенг шароит яратиш, кириш йўлидаги тўсиқларни бартараф этиш ва турли хил молиявий маҳсулотларни ривожлантиришга кўмаклашиш орқали эришиш мумкин.

3. Молиявий инклюзияни рағбатлантириш: кам таъминланган аҳоли учун молиявий хизматлардан фойдаланишни яхшилаш иқтисодий ўсишни рағбатлантириш ва қашшоқликни камайтириш учун муҳим аҳамиятга эга. Бунга

эришиш учун ҳукумат қишлоқ жойларда банк хизматларини кенгайтиришни рағбатлантирадиган сиёсатни амалга ошириши, молиявий саводхонликни ошириши ва банкларнинг кам даромадли мижозларга арзон молиявий маҳсулотлар таклиф этишини рағбатлантириши мумкин.

4. Рискларни бошқаришни такомиллаштириш: Банклар потенциал рискларни аниқлаш ва бошқариш учун самарали рискларни бошқариш тизимларига эга бўлиши керак. Бу мунтазам равишда хавфларни баҳолашни ўтказиш, тегишли рискларни бошқариш сиёсати ва тартибларини ўрнатиш ва ходимларнинг рискларни самарали бошқариш учун ўқитилишини таъминлашни ўз ичига олади.

5. Корпоратив бошқарувни ошириш: Яхши корпоратив бошқарув банкларнинг шаффоф ва ҳисобдорлик асосида ишлашини таъминлаш учун муҳим аҳамиятга эга. Бу самарали ички назоратни ўрнатиш, бошқарув кенгаши аъзолари ва юқори мартабали раҳбарларнинг малакали ва мустақил бўлишини таъминлаш ҳамда бутун ташкилотда ахлоқий хулқ-атвор ва масъулиятни рағбатлантиришни ўз ичига олади.

Ушбу чора-тадбирларни амалга ошириш орқали Ўзбекистон банк секторининг барқарорлиги ва рақобатбардошлигини ошириши, молиявий инклюзивликни қўллаб-қувватлаши, иқтисодий ўсиш ва тараққиётга ҳисса қўшиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда банк сектори мамлакатнинг кенгрок макроиқтисодий муҳити билан чамбарчас боғлиқ. Инфляция, валюта курслари ва ҳукумат сиёсати ҳозирда соҳага таъсир кўрсатувчи муҳим омиллардир. Ўзбекистон банклари узок муддатда ўз рентабеллиги ва барқарорлигини сақлаб қолиш учун ушбу макроиқтисодий қийинчиликларни енгиб ўтиш имкониятига эга бўлиши керак. Ўзбекистонда банк секторининг барқарорлиги ва рақобатбардошлигини ошириш учун банк назорати ва тартибга солишни кучайтириш, рақобат ва молиявий инклюзивликни рағбатлантириш, рискларни бошқаришни такомиллаштириш ва корпоратив бошқарувни такомиллаштириш каби қатор чора-тадбирларни амалга ошириш мумкин. Ушбу чора-тадбирларни амалга ошириш орқали Ўзбекистон барқарор ва инклюзив банк секторини таъминлаган ҳолда иқтисодий ўсиш ва ривожланишга кўмаклашиши мумкин.